

MİLLİ SARAYLAR

KÜLTÜR-SANAT-TARİH DERGİSİ SAYI:8 / 2011

İstanbul 2011

Ayasofya Haziresinde Ortaya Çıkan Kâbe Kapı Örtüsü

Jale Dedeoğlu*

Ayasofya'nın Tarihçesi

İstanbul, M.Ö. 660 yılında kuruluşundan itibaren 1000 yıl Byzantion (Byzantium=Bizans), Konstantinos tarafından yeniden tesis edildiği M.S. 330 yılından itibaren Konstantinopolis ve nihayet 1453 tarihinde Fatih tarafından fethedilişinden itibaren İslâmbol, İstanbul, Dersaadet, Konstantiniyye gibi isimlerle anılan, medeniyetler kavşaağı bir şehirdir. Ayasofya ise Byzantium'da bir mabed, Hıristiyanlaşmış Roma devrinde bazilika tarzında bir kilise ve Dođu Roma İmparatorluğu zamanında ise yeniden inşâ edilmiş en büyük kilisedir. Büyük Kilise olarak 25 Aralık 537'de açılışından İstanbul'un fethine kadar 915 sene, 5 ay, 5 gün kilise; fethinden, yani 29 Mayıs 1453'ten 24 Kasım 1934'teki kararnameyle müzeye çevrilişine kadar 481 yıl, 5 ay, 16 gün câmi olarak kullanılmıştır.¹

Ayasofya, dünya mimarlık tarihinin günümüze kadar gelmiş en önemli anıtları arasında yer alır. Bu yapı, tarihî geçmişinin yanı sıra mimarisi, mozaikleri ve Osmanlı çağı yapıları ile dikkat çekmektedir. Aynı yerde üç kez inşâ edilmiştir.

I. Ayasofya, İmparator Konstantios (337-361) tarafından 360 yılında yaptırılmıştır. Artemis mabedinin kalıntıları üzerine bazilikal planlı ve ahşap çatılı inşâ edilen kilise yapısı, 404 yılında çıkan bir halk ayaklanması sonucu yanmıştır. Şehrin en muhteşem kilisesi olduğu için "Büyük Kilise" anlamına gelen "Megali Eklisia" sözleriyle anılmaktadır.² Daha sonraları "İlâhi Hikmet" anlamında "Hagia Sofia" adını almıştır. I. Ayasofya'dan günümüze hiçbir kalıntı gelmemiştir.

II. Ayasofya, İmparator II. Teodosios (408-450) tarafından yaptırılmış, 415'te ibadete açılmıştır. Bu kilise ahşaptan yapılmış olup bazilikal planlıydı. Mimarı Rutfinos'du. 532 yılında Nika isyanında yanmıştır. 1935 yılında yapılan kazılarda bu bazilikayla ilgili kalıntılar ortaya çıkarılmıştır.

III. Ayasofya, Nika isyanından 39 gün sonra İmparator Iustinianos'un (527-565) talimatıyla inşâ edilmeye başlanmıştır. İmparatorluk kilisesinin yapımına 23 Şubat 532'de başlanmış, 27 Aralık 537'de tamamlanmıştır. Dönemin ünlü mimarları Miletoslu İsidoros ve Trallesli Anthemios günümüze dek ulaşan Ayasofya'yı yapmışlardır. Kilisenin inşası için 1.000 usta ve 10.000 işçi çalışmıştır. Marmara Adası, Teselya, Mısır, İasos, Mora, Fransa, Tunus, Eğriboz'dan getirilen renkli mermer mimarî yapı elemanları Ayasofya'da kullanılmıştır. Ayasofya, 100 x 70 ölçüsünde olup 4 büyük

*Aynalıkavak Kasrı Amiri, Milli Saraylar.

1,2 Ayasofya.

3 Ayasofya Müzesi
Türbeler Bölümü

2006 Yılı Kurtarma Kazısı.

ayağın taşıdığı 56.60 m. yüksekliğinde, 30.86 m. çapında bir kubbe ile örtülmüştür. Ana kubbeyi iki yarım kubbe taşımaktadır. İç mekân, büyük bir orta nef ve iki yan neften oluşur. Mermer kaplı duvarların dışındaki tüm yüzeyler birbirinden güzel mozaiklerle süslenmiştir. Mozaiklerde altın, gümüş, cam, pişmiş toprak ve renkli taşlar kullanılmıştır. 6. yüzyıla ait orijinal mozaikler bitkisel ve geometrik motifli olanlardır. İstanbul'daki Ayasofya Kilisesi'nin mozaik resimleri Orta Bizans çağına âiddir.³

Deisis sahnesinin dışındaki figürlü mozaikler 10. yüzyıla ait olmakla beraber Deisis sahnesi 12. yüzyılın sonlarına aittir.

Osmanlı Döneminde Ayasofya

Fatih Sultan Mehmed'in (1451-1481) 29 Mayıs 1453'te İstanbul'u fethetmesiyle Ayasofya, câmiye çevrilmiştir. İlk Cuma namazı imamlık görevini yapan Akşemseddin'in idaresinde kılınmış, ilk hutbe ise burada Fatih Sultan Mehmed Han adına okunmuştur.⁴ Fetihden sonra yapı güçlendirilerek korunmuş Osmanlı dönemi ilaveleriyle birlikte câmi olarak varlığını sürdürmüştür. Bizans ve Osmanlı dönemlerinde destek amacıyla yapıya payandalar yapılmıştır. Mimar Sinan'ın yaptığı minareler ayrıca destekleyici payanda işlevi görmüştür. Fatih Sultan Mehmed, Ayasofya'nın kuzeyine bir medrese yaptırmış, ancak bu yapı 17. yüzyılda yıkılmıştır. Sultan Abdülmecid (1839-1861) onarımlar sırasında aynı yere yeni bir medrese yaptırmış, bu medrese de yıkılmıştır. İkinci medresenin kalıntıları 1934 yılında yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılmıştır.

Osmanlı döneminde Ayasofya'nın içine mihrap, minber, müezzin mahfili, vaaz kürsüsü ve maksureler eklenmiştir. Apsisin iki tarafında bulunan çiniler İznik çinisi olup 16. yüzyıla âiddir. Osmanlı mimarî yapılarının önde gelen özellikleri ise hoş

görünümleriyle beraber heybetli oluşlarıdır.⁵ Ayasofya'da, Osmanlı döneminde inşâ edilen dinî ve sivil mimari örneklerinde bu heybetli hali görmek mümkündür. Ayasofya'nın bahçesinde Sultan I. Mahmud dönemi şadırvan, Sıbyan Mektebi, Muvakkithane ve yapının içindeki kütüphane Osmanlı çağı güzel mimari örnekleridir. Sultan Abdülmecid döneminde, 1847-1849 yıllarında İsviçreli mimar Fossatti kardeşlere yaptırılan kapsamlı onarım çalışmaları sırasında hünkâr mahfili de eklenmiştir. Aynı dönemde hattat Kazasker Mustafa İzzet Efendi kubbedeki Nur Sûresi'nin 35. âyetiyle 7.5 metre çapındaki 8 adet celî levha (Allah, Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin) yazmıştır. Cumhuriyet'in ilânından sonra Ayasofya'nın içinde onarım ve temizlik çalışmaları yapılmış; yapı 1 Şubat 1935'te müze olarak ziyarete açılmıştır.

Ayasofya'nın haziresi olarak bilinen alanda Sultan II. Selim, Sultan III. Mehmed ve Sultan III. Murad'ın türbeleri ile Şehzadeler Türbesi, vaftizhanede de Sultan I. Mustafa ve Sultan İbrahim'in türbeleri bulunmaktadır. Sultan II. Selim türbesi ve Şehzadeler türbesi Mimar Sinan'ın yapıtları olup Sultan III. Murad türbesi Mimar Davut Ağa, Sultan III. Mehmed türbesi Mimar Dalgıç Ahmed Ağa tarafından yapılmışlardır. Şehzadeler Türbesi'nin dışında bu üç türbe de İznik çinileriyle kaplıdır.

Ayasofya Haziresi'ndeki Kazı Çalışmaları

Ayasofya Müzesi haziresinde Şehzadeler Türbesi'nin güneybatı tarafında 2006 yılında yapılan türbelerin restorasyon çalışmaları sırasında ışıklandırma, kamera ve alarm sistemlerini bağlamak amacıyla kabloların geçirilmesi için açılan 40 cm. derinlikteki kanaldan tekstil parçalarının çıkması üzerine kanal çalışması durdurulmuştur. Durum, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bildirilerek kazı ruhsatı talep edilmiştir.

Alınan ruhsat doğrultusunda aynı gün Müze Müdürü Jale Dedeoğlu başkanlığında Müdür Yardımcısı Halil Arça, Müze Uzmanı Arkeolog Sabriye Parlak, Müze Araştırmacısı Sibel Alparslan Arça, Arkeolog Tülay Urun, Arkeolog Filiz Öztemel'in katılımıyla çalışmalara başlanmıştır.

2

3

1 Yeşil sırlı kase
2 Lüleler

Kablo geçen kanalın kalıntı bulunan kısmında iki adet açma açılmıştır. İlk açma 3 x 3 m. ölçülerinde olup ilk 40 cm.sinde karışık, Osmanlı lüleleri, 16. ve 17. yüzyıl İznik ve Kütahya çini parçaları, Osmanlı ve Bizans sırlı seramik parçaları, mutfak seramiği, çatı kiremit parçaları ile pişmiş toprak döşeme parçaları bulunmuştur. Açmada 40 cm. derinliğe inilince yaklaşık 70 x 110 m. çapında saçakları gümüşten burmalı kumaş parçasına rastlanmıştır. Bu buluntu, 25 cm. kalınlığında gümüş tel işlemeli yaprak ve çiçek rozetli kumaş tomarıdır. Çalışmalar sırasında yanık bir tabakanın olduğu da toprakta ve kumaş üzerinde saptanmıştır. Kumaş tomarının kaldırılmasından sonra 10 cm. kadar kazılınca 70x80 cm. çapında 15 cm. kalınlığında bir kumaş tabakasına daha rastlanmıştır. Bu çok katlı kumaş dinlendirilip, terletilip bekletilerek İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü'nden Güven Gökçe ve Uzman Şenay Onuk'un bilgileri ve tavsiyeleri doğrultusunda ortaya çıkarılmıştır. Bulunan kumaş parçaları asitsiz kâğıt üzerine yayılıp Sn. Erman Güven Bey'in epigrafik desteği ile tasnifi yapılmıştır.

Bu kumaş tomarının kuzeyinde kumaşın bulunduğu kattan 30 cm. daha derinde iki ayrı buluntuya rastlanmıştır. Birincisi, katlar hâlinde bir başka kumaş tomarıdır. İkinci buluntu hatlı olup bunların da üzerinde yanık izine rastlanmıştır. Bu açmada çalışma bitirildiğinde kumaşların altında düzleştirilmiş bir zemin ve üzerinde yanık izi ile sıva parçaları görülmüştür. Bu kısmın yanında 15 cm. yükseklikte, 2.90 m. uzunlukta, 15 cm. kalınlıkta ihata duvarı olduğu saptanmıştır. Bu duvar, 33 x 15 x 4 cm. horasan harcıyla sıkıştırılmış, tuğla ile yapılmış olup 9 adet tuğlanın dizilmesi ile oluşmuştur. Döşemede ve ihata duvarı üzerinde de yanık izlerine rastlanmıştır.

İkinci açma ise birinci açmanın devamı şeklinde olmuştur. Bu açma 1.40 x 2.50 m. ölçülerinde açılmış, ilk 40 cm.de gümüş ve altın tel sırma iççilikli burma saçakları olan üzeri çiçek rozeti ve yaprak işli kumaş tomarına rastlanmıştır. Altında 15 cm. kalınlığında toprak, toprağın altında yine 75 cm.de aynı karakterde gümüş ve altın tel sırma saçaklı, üzeri çiçek rozeti ile yaprak işi ikinci bir tomar görülmüştür. I No'lu açmada ilk tabakada çıkan sırma saçaklı tekstile benzer karakterdedir. İki büyük kumaş parçası oldukça harap durumda olup sadece telle saçak görünümüyle yapağı yün şeklini almış olarak bulunmuştur. Bu ikinci kumaş buluntusunun açmanın yan duvarında devam ettiği görülmüştür. Müze müdürü değişimi nedeniyle kazı durdurulmuş, iki açmadan çıkan tekstil, seramik ve diğer buluntular değerlendirilmiştir.

Yapılan Çalışmalar Sonucunda

a) Ayasofya haziresinde bulunan Şehzade Türbesi'nin güneybatısında yapılan kazı çalışmasında üç kez üst üste türbelerin kutsal eşyasının gömüldüğü saptanmıştır. Bu eşyaların Kâbe-i Şerif iç örtüsü, Ravza-ı Mutahhara iç örtüsü, Kâbe kuşağı, Kâbe kapı perdesi ve sanduka örtülerinden parçalar olduğu tespit edilmiştir. Kâbe kapı perdesi ve kuşak parçaları 16. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlendirilebilir. I No'lu açmada çıkan B grubu eserler 24/51 Envanter no'su ile Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü Avadancılar bölümüne kayıtlı Kâbe kapı perdelerinin benzerleridir.⁶ B grubu içinde yorumlanan tüm parçalar 1 adet Kâbe kapı perdesine aittir. Topkapı Sarayı Müzesi'nin 24/51 no'lu envanterine kayıtlı Kâbe kapı perdesi 16. yüzyıla ait olup 5.40 m. uzunlukta, 2.60 m. genişliktedir. Bulunan Kâbe kapı perdesi de ölçüsü ve devri ile 24/51 No'lu eserle benzerliği nedeniyle 16. yüzyıla âid, 5.40 m. uzunlukta, 2.60 m. genişlikte olmalıdır. Ancak sultanın isminin yazılı olduğu kitâbe bölümü harap durumda olduğu için kesin bir tarih verilememektedir.

b) Ayasofya Müzesi'nde türbeler bölümünde Müdür yardımcısı Halil Arça tarafından 2003 yılında hanedan türbelerinde yapılan temizlik çalışması sırasında 16. yüzyılın son çeyreğine âid insitu durumunda buluntular tespit edilmiştir. Şehzadeler Türbesi'nde yer alan beş sanduka üzerindeki buluntular, Osmanlı döneminde tabutların ve sandukaların üzerine örtü örtme geleneğini göstermesi ve yüzyıllarca bu sandukaların üzerinde kalması bakımından çok önemlidir. Yeşil çuhalar kaldırılınca, beş sandukanın üzerinde sanduka kılıfı, kaftan, entari, Kâbe iç örtüsü, Kisve-i Şerife, Ravza-ı Mutahhara iç örtüsü olduğu görülmüştür.⁷

Sandukalar üzerinde bulunan örtüler ise 16. yüzyıl sonu, 17. yüzyıl başlarına tarihlenen siyah zeminli, rumî konturlu, madalyonlu Kisve-i Şerife ve kırmızı zeminli, rumî madalyonlu Kâbe'nin iç örtüsü 16. yüzyıl sonuna tarihlendirilen nefli zeminli, palmetli ve ayrıca 18. yüzyıl sonuna tarihlendirilen Ravza-ı Mutahhara iç örtüsü parçalarıdır.⁸ Sürre alayı ile Kâbe'ye gönderilen kutsal örtüler yerlerine asıldıktan sonra eskileri alınıp İstanbul'a getiriliyordu. Eski örtüler, ya Topkapı Sarayı'nda alıkonulmuş ya da İmparatorluğun önemli bir gününde parçalara ayrılarak levhalar halinde çeşitli câmilere dağıtılmıştır. Kutsal sayıldıkları için de ceket, yelek ve takke gibi giyim eşyasına dönüştürülmüştür. Türbelerde gömülen hanedan üyelerinin sandukalarının üzerine Kâbe kumaşı örtmek bir gelenektir.⁹ Bu örtüler padişah, valide sultan, şehzade ve devlet büyüklerinin sandukaları üzerine de örtülmüştür. Şehzadeler Türbesinde yer alan beş sanduka üzerindeki buluntular da bu şekilde örtülmüştür.

c) Kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkan örtülerin ikinci defa Ayasofya haziresindeki türbelerde kullanıldığı, kutsallığına inanıldığı için zaman içinde harap olmalarıyla ilgili atılmayıp ayak değmeyen bir yere gömüldüğü ve gömü işleminden sonra da yakıldığı tespit edilmiştir.

d) Toprak dolgudan çıkan malzemeler ise 5. yüzyıl seramik parçaları, Bizans sırlı seramik, çatı kiremidi ve kaliypterleri, 16-17. yüzyıl İznik, Kütahya çini parçaları, Osmanlı lüle tipleri, mavi sırlı tabak parçalarıdır. Buluntular Ayasofya'nın tarihi ile bütünleşmektedir. Kâbe kapı perdesinin kılaptanlarının çoğunluğu sökülüştür. %99'a varan ölçülerde kılaptanlar yoktur. Ekonomik değeri nedeniyle eritilip tekrar sim yapmak üzere kılaptanların toplandığı düşünülmektedir. Var olan kılaptanlar ise sağlam olarak çıkmaktadır.

A 1-2

Sürre-i Hümayûn ve Kâbe Örtüleri

Emevîler, Abbasiler ve Memlûkler tarafından Kâbe'ye hediye gönderilme geleneği Osmanlı imparatorluğu zamanında da devam etmiştir. İlk sürre Yıldırım Bayezid, sonra oğlu Çelebi Sultan Mehmed tarafından gönderilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Mekke yakınlarında İstanbul'dan gönderilen çizimlere uygun olarak dokunan örtüler, I. Ahmed döneminde, Sultanahmed Câmii'nde kurulan tezgâhlarda dokunmaya başlanmıştır. Böylece örtülerin İstanbul'dan gönderilmesi

gelenek hâlini almıştır. İstanbul'dan yola çıkan kervanlar yeni örtüleri götürüyor; törenle eskileri alınıyor, yerlerine yenileri konuyordu. Sürre alayı ile Kâbe'ye gönderilen örtüler; Kâbe'nin dış örtüsü olan Kisve-i şerife (Siyah renk ipek iplikten dokunmuş kumaş üzerine zikzak hatlar arasında Kur'an-ı Kerim'den âyetler ve dualar işlenmiştir), Kâbe kuşakları (Kâbe'nin dışını kaplayan Kisve-i şerife'nin üzerine kapı perdesiyle beraber yerleştirilen kuşaklarda dikdörtgen kartuş ve yarım daire veya tam daire içinde yer alan yazılar bulunmaktadır) ve Kâbe iç örtüleridir (Kırmızı renk zeminli, zikzak hatlı yazılıdır. Bunların üzerinde de Kur'an'dan âyetler işlenmiştir). Kâbe kapı perdeleri ise Sürre alayı ile Kâbe'ye gönderilen en revaçta kaliteli kumaşlardır. Kapı örtüleri, Kâbe'nin bütünü kaplayan Kisve-i şerife üzerine yerleştirilmektedirler.

Ravza-ı Mutahhara iç örtüleri ise kırmızı zemin üzerine iki dar zikzak bantın sınırladığı geniş zikzak bantların ortasında, madalyonlar içinde ve dışında Kur'an'dan âyetlerin yer aldığı kumaşlardır. Ravza-ı Mutahhara ve Hücre-i Mutahhara kapı perdeleri kuşaklarla tamamlanmaktadır. Kırmızı renkli zemin üzerine sarı ve beyaz tellerle işlenmiş âyetler ve kitâbe yer alır. Medine-i Münevvere örtüleri de Sürre alâyi ile gönderilirlerdi. 1801'de Fransızların Akka'yı işgal etmesiyle Osmanlılar Kâbe'deki Sürre törenini yapamamışlardır. Bu dönemde Sürre gönderme görevini Mısır üstlenmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından I. Dünya Savaşı'na dek (1917) Osmanlı Devleti Mekke'ye Kâbe örtüsü göndermeye devam etmiş, 1917-1922 tarihleri arasında Kâbe örtüsünü yenileme vazifesini Mısır üstlenmiş, 1922'den sonra Suudi Arabistan devam ettirmiştir. 19. yüzyılda dokunan Kâbe örtüleri ise Hereke Fabrika-i Hümayûn dokuması örnekleridir.

BULUNTULAR

I NO'LU SONDAJ

A 1-2: Siyah ipek üzerine kılaptan ile sıralı, oval madalyon içinde ortada altı yapraklı çiçek motiflidir. Madalyon ile çiçek arası, zincirler ile dilimlendirilmiştir. Kenarına tamamen gümüş tel su ve buna sarı ipek üzerine gümüş tel ile sarılmış saç örgülü saçaklar geçirilmiştir. Siyah ipek astarlıdır.

Yukarıda genel özellikleri belirtilmiş olup parçalar hâlinde ve haraptır.

B 1: Siyah ipek üzerine altın kılaptan ile dokunmuştur. Dış bordürde palmet dizisi yer alır. Kartuş içinde “ve lem yûled ve lem yekün lehü küfüven ehad”, sağ tarafında daire içinde “Allah...” yazılıdır. Kartuşun altında rumî dal motifi desenlidir. Kumaşın sağ kısmı eksiktir. Altın kılaptanları erimiştir. Kartuşun altında Rumîli köşeliklerden sarkan bir kandil motifi yer alır.

B1

B 2: Dikdörtgen içinde ortada “Allah” iki tarafında Rumî motifi, bunların altında üç satır hâlinde kitâbe yer alır. Birinci satırda altın kılaptanları erimiş “Lâ ilâhe illallah Muhammedun Rasûlullah”, ikinci satırda ortada dikdörtgen içinde “Nasrun minallahi fethun karib” yazılıdır. Bu yazıyı “U” biçiminde çeviren bir kitâbe yer alır. Ancak yazı çok bozuk olup okunamamaktadır.

B2

B 3: Karanfil, lale, hatayi, penç benek motiflerinden oluşmuş bir kompozisyon yer alır. Ortada Fatıha Sûresi'nden “gayrılmağdûbi” kelimesi dikey olarak “ve laddâllin” kelimesi yatay olarak yerleştirilmiş olup simetrik olarak Fatıha Sûresi devam etmektedir. Bunun altında İhlâs Sûresinin “Ve lem yekün lehü küfüven ehad” cümlesi yazılıdır. Arkasında astar olduğu, erimiş ve yer yer kalmış ipek kalıntılarından anlaşılmaktadır. Bu sûre dikdörtgen bir kartuş içindedir. Kartuşun üzerinde rumî motifleri yer alır.

B3

B 4: Ortada çok iri sülüs yazı ile “vav” harfi ve “nün” harfi okunmaktadır. Her iki kenarda Âyet-el-Kürsî'nin “vemâhalfehüm” kelimesi yazmakta, diğer kenarda daire içinde “Allah” ismi yazılı devamında Âyet-el-Kürsî'nin devamı yer alır. Bir kenarında palmet dizisi bordürü yer alır.

B4

B 5: Ortada sülüs yazı ile büyük harflerle “Allah” isminin son bölümü “lillah” yer alır. Sağ alt köşede daire içinde “Allah” ve sağ tarafında daire içinde Âyet-el-Kürsî'nin “azîm” kelimesi ile bitmektedir. Kartuş içinde “Kul hüvallahü ehad. Allahüssamed. Lem Yelid ve lem yûled”, kartuşun sonundaki daire içinde “Allah” yazılıdır. Arkasında ipek astar kalıntıları yer alır.

B5

B 6

B 6: Ortada Celi-sülüs yazı ile iri (4 cm. kalınlığında) harfler ile Fatiha Sûresi yer alır. Bir kenarında Âyet-el-Kürsî'nin “ya'lemü mâ beyne” kelimesi yazılıdır. Kılaptanları tamamen erimiş. Diğer kenarında ise “Bismillâhirrahmanirrahim” yazılıdır.

B 7: Sülüs yazı ile “Allah” yazısı yer alır. Kılaptanları erimiştir.

B 8: Kenarı palmet dizili bordürlü yerde “İhlas Sûresi'nin” ilk üç âyeti “... hüvallahü ehad. Allahüssamed. Lem yelid ve lem yüled” altında yatay olarak “Sadakallah” altında iki satır halinde ketebe kısmı (örtüyü yaptıran hakkında bilgi yer almakta) “El-Âzîz”, “saltanat” kelimeleri okunmakta, diğer yazılar okunamamaktadır. Ortada karanfil, lale, hatayi, penç benek ve kıvrık dallardan oluşan bir kompozisyon yer almakta, bunun devamında damla içerisinde Rumî kompozisyonu (simetrik Rumî) yer almıştır. Bu parçanın Kâbe kapı örtüsünün ortasında bulunan orta yırtmacının bir parçası olduğu kumaşın kenar kıvrımından anlaşılmaktadır.

B 8

B 9: Uzunluğu 2.75 m. olan bu parça, perdenin uzunluğunu vermektedir. Perdenin en üstünde ve ortada daire şeklinde ortadan dışa doğru âyet yazılıdır. Kılaptanları erimiş olduğu için tam olarak okunamamaktadır. Okunan kelimeler “Ala”, “Küllî”, “Ya” kelimeleridir. Ortada Elif harflerinin uzantıları girift arabesk motifi oluşturmuştur. Dairenin dört köşesinde üçgenler içinde Rumî motifleri ile doldurulmuştur.

En üste ve ortada küçük bir daire içinde “Allah” yazılıdır. Dairenin sağ tarafında sülüs yazı ile harfler görülmektedir. Dairenin altında dikdörtgen bir kartuş içinde “Besmele” yer alır, devamı okunamamıştır, bunun altında zikzak hatlar arasında “Allah” ve “Lâ ilâhe illallah Muhammedun Rasûlullah” iki kez tekrarlanmakta ve altında üçgen içinde “Ve Osman” “Ve Ali”, yazılıdır. Bunun altında dikdörtgen bir kartuş içinde okunamayan iki satır sülüs yazı yalnızca ikinci satırda Allah'ın isimlerinden “... El-Melik” yazısı okunmaktadır. Bunun altında ortada ve iki yanında lale, karanfil, altında hatâyî ve penç benek motiflerin oluşturduğu bir kompozisyon yer alır. Nişi çevreleyen kıvrık hatâyî motifi yer alır. Onun altında rumîli motif yer alır. Onun altında palmet dizisi bordürü yer alır.

B 9

B 10: Çok yıpranmış, haraptır. Kılaptanları yer yer mevcut olup erimiştir. Ortasında âyet olduğu düşünülen daire yer alır. Sol kenarında üç zikzak hatlar içinde “Lâ ilâhe illallah Muhammedun Rasûlullah” Kelime-i Tevhid yazılıdır.

B 10

B 11: Üstte Bismelenin “...lirrahmanirrahim” ayrıca “gul hüve” kelimeleri yazılıdır. Onun altında Rumîli desenler ve devamında kartuş içinde “Kul” ve “Allah” kelimeleri okunabilen yazı yer alır. Altında iki sütunun taşıdığı mihrap nişi ve nişin ortasından bir kandil sarkar. Kandilin altında rumîli bir nişin içinde besmele yazılıdır. Mihrap köşelikleri rumî motifler ile doldurulmuştur. Mihrap nişinin sağında tam okunamayan bir yazı yer alır. “Allahû Sa...” okunabilmektedir.

B 11

B 12: Bir parçasında sülüs yazıyla yuvarlak bir form içinde “Nebiyallah” ve altında “Tealâ” ve onun altında ise dört halifenin adı “Ebubekir”, “Ömer”, “Osman” ve “Ali” yazılıdır. Bir parçasında ise; “Allah” yazısı ve onun altında mihrap nişi ve ortasından kandil sarkmaktadır. Nişin köşe bentleri rumî desenleriyle doldurulmuştur.

Diğer küçük parçada kandilin altında yer alan rumîli niş içinde bismelenin “...rahîm”i okunabilmektedir. Bir diğer parçada üstte bir bölümü görülen bir daire ve sağında “EssahabeHu” yazısı okunmaktadır ve altında köşeleri Rumî desenli, zikzak içinde “Bismillahirrahmanirrahim” yazısı sağdan sola doğru yazılmıştır.

B 13 b

B 13 a: Kâbe kapı perde parçası, kapı perdesinin üst kısmına âiddir. Sütunların taşıdığı mihrap deseninin bulunduğu parçadır.

B 13 b: Kâbe kapı perdesinin dikdörtgen kartuş içinde Celi-sülüs yazı ile “Besmele” ve devamında “Sadakallahu ve Resulühu” yazılı âyetin yazılı olduğu parçadır.

B 13 c: Kâbe kapı perdesinin sağ parçasıdır. Perdenin ortasında yer alan daire içinde okunamayan yazı ve altında kartuş içinde Âyet-el-Kursî'den bazı ibareler yer alır. Altında zikzak hat, onun altında sultanın isminin bulunduğu kitâbe yer alır. Ancak sultanın ismi okunamamaktadır. Bu kartuşun altında karanfil ve laleli olan çiçekli bezeme yer alır. Eser haraptır.

B 13 c

B 13d
C 1

B 13d: Kâbe kapı perdesinin zikzak hatlı parçasıdır.

C 1: Kâbe-i Şerif İç Örtüsü Buluntusu

Yaklaşık 1.5 m. uzunlukta, 80-90 cm. genişlikte siyah renkli kaba kalın ipek kumaş üzerine kendinden jakarlı ve zikzaklı olarak “Lâ ilâhe illallah velesevefe” yazan Kâbe örtüsü kumaşlarına âid bir parça olup toprak altında kaldığı için solmuş, kızılımsı kahverengiye dönüşmüş, buna karşılık Arapça harfler yer yer okunabilmektedir. Sultan II. Selim zamanına âid olduğu düşünülmektedir.

C 2

C 2: Ravza-i Mutahhara Örtüsü Buluntusu

Sık dokunmuş ince ipek üzerine “Kelime-i tevhîd” yazılı yarım metrekare büyüklüğünde rengini kaybetmiş örtü (muhtemelen yeşil olmalı, şu anda açık kahverengi olmuş) üzerinde Allah ismi okunabiliyor. Kendinden jakarlı ve zikzaklı, zikzak içerisinde de ayrıca yazılar vardır. Ravza-ı Mutahhara örtüsünden bir parçadır. Bir madalyon içinde yine Allah'ın isimlerinden “Yâ Mennân” ismi okunmaktadır.

C 3

C 3: 17-18. yüzyıl ile tarihlenebilir. Orijinal rengi muhtemelen kırmızı, ipek üzerine gümüş simle “Allah, Muhammed” ismi yazılıdır. Zikzaklar içinde de Arapça yazılar yer almaktadır (Şu anda kızıl renk olmuştur). Dört parça halindedir. Uzunca parça üzerinde ipek üzerine kılıptan dokumadan “lil âlemin” - Radiyallah”, “tealâ anhun” yazıları okunmaktadır. Yer yer simle yazılmıştır. Simlerin çoğu dökülmüştür.

D

D: Siyah ipek üzerine altın yaldızlı tel ile yazı dokumalıdır. Celi-sülüs ile yazılar; “Bismil... errahman...him”, “kul”, “sad”, “ayın” ibareleri okunmaktadır. Ayrıca kenarında iki çizgi arasında “S” kıvrımları üzerinde palmet motifi yer alan bordür bulunur. Kumaş erimiş, kalmamıştır. Kâbe kuşağından parçalar Fatih Sultan Mehmed Türbesi'ndeki Kâbe kuşağı ile benzerlik göstermektedir. Kuşağın yazılarının üstünde olan bordür kısmı tel yumağı halindedir.

E: I. Abdülhamid Türbesi'nde bulunan

çocuk sandukalarının üzerindeki puşidelerin benzeridir. Deri üzerine gümüş kılaptan ile kıvrımlı stilize motifler ile desenlendirilmiştir.

II NO'LU SONDAJ

I No'lu Buluntu (İlk 40 cm.de bulundu)

Siyah ipek üzerine kılaptan ile sıralı oval madalyon içinde ortada altı yapraklı çiçek motiftir. Madalyon ile çiçek arası, zincirler ile dilimlendirilmiştir. Kenarına tamamen gümüş tel su ve buna sarı ipek üzerine gümüş tel ile sarılmış saç örgülü saçaklar geçirilmiştir. Siyah ipek astarlıdır.

Yukarıda genel özellikleri belirtilmiş olup parçalar halinde ve haraptır.

II No'lu Buluntu (80 cm.de bulundu)

Siyah ipek üzerine kılaptan ile sıralı oval madalyon içinde ortada altı yapraklı çiçek motiftir. Madalyon ile çiçek arası, zincirler ile dilimlendirilmiştir. Kenarına tamamen gümüş tel su ve buna sarı ipek üzerine gümüş tel ile sarılmış saç örgülü saçaklar geçirilmiştir. Siyah ipek astarlıdır.

Yukarıda genel özellikleri belirtilmiş olup parçalar hâlinde ve haraptır.

E

Dipnotlar

- 1 Ahmet Akgündüz, Sadi Öztürk, Yaşar Baş, *Kiliseden Müzeye Ayasofya Câmii*, İstanbul 2006, s. 29.
- 2 *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Tercüman Gazete ve Matbaacılık, İstanbul 1983, s. 855.
- 3 Sezer Tansuğ, *Resim Sanatının Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, s. 64.
- 4 Sabriye Parlak, *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, No:13, İstanbul 2010, s. 361.
- 5 İbrahim Ethem Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Mimarisi 1290 (1873)*, İstanbul 1998.
- 6 *Estârül Haremeyn'îş-Şerefeyn*, İrcica Yayını, İstanbul 1417 (1996).
- 7 Sibel Arça, "Haremeyne Gönderilen İşlemeler, Örtüler", *Sürre-i Hümayûn*, İstanbul 2008, s. 4.
- 8 Sibel Arça, *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, no 13, İstanbul 2010, s. 316.
- 9 Selin İpek, "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Mekke ve Medine'ye Gönderilen Dini Kumaşlar", *Sürre-i Hümayun*, İstanbul 2008, s. 66.